

KRŠĆANSKE CRKVE NA PUTU KRŠĆANSKOGA POMIRENJA?

(na primjeru odnosa Katoličke Crkve i Srpske
pravoslavne Crkve prema 'tekovinama'
posljednjega rata u Bosni i Hercegovini)

Ivan Markešić

UDK: 2-67(497.5)+2-67(497.6)
322(497.5)+322(497.6)]:355.012"1991/1996"

Institut društvenih znanosti Ivo Pilar
ivan.marcesic@pilar.hr

Izvorni znanstveni rad
Primljeno 06/2017.

Sažetak

Ako je suditi prema zbivanjima u hrvatskome i bosanskohercegovačkom društvu u posljednjih trideset godina, moguće je zapaziti da su i Katolička Crkva i Srpska pravoslavna Crkva - kao dva važna nacionalna sakralna sustava - imale značajnu ulogu u usmjeravanju ne samo društvenih nego i političkih procesa. Upitno je, međutim, koliko su ta i takva politikom obojena usmjeravanja donijela ovim društvima dobrog, a koliko lošeg, posebno kad je riječ o izgradnji povjerenja i dobrih međuetničkih, a time i međuvjerskih odnosa.

Koliko su i jedna (Katolička) i druga (Srpska pravoslavna) Crkva tijesno uvezane u najnovija politička zbivanja u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini, posebno kad je riječ o Republici Srpskoj, autor će pokazati na primjeru odnosa tih dviju crkava u Bosni i Hercegovini, te će, oslanjajući se na Mardešićeve tekstove, pokušati naznačiti glavne putove kojima bi dvije crkve trebale ići kako bi na ovim prostorima došlo do toliko željenoga kršćanskog pomirenja.

Nakon kraćeg uvoda, s opisom suvremene socioreligijske situacije u Europi i u Hrvatskoj, autor svoju analizu tih odnosa temelji na Mardešićevim tekstovima o političkoj religiji i o putovima koji vode do kršćanskog pomirenja.

Ključne riječi: Željko Mardešić / Jakov Jukić, političke religije, modernitet, kršćanstvo, Katolička Crkva, Srpska pravoslavna Crkva, mirotvorstvo.

UVOD

Dugo vremena, sve do kraja 20. stoljeća, vjerovalo se da snaženjem procesa modernizacije i sekularizacije religije (ponajprije kršćanstvo) gube svoje dotadašnje mjesto u društvu, što se posebno ogledalo u eroziji tradicionalnih religijskih institucija – crkava, zatim u padu broja vjernika (članova crkava) kao i u padu broja svećeničkih zvanja te u gubljenju dotadašnjega značenja religije i crkava u društvenome, gospodarskom, političkom, znanstvenom i obrazovnom području.¹ Smatralo se da bi s modernizacijskim uspjesima religija mogla čak i nestati.

Ne treba čuditi da su mnogi - počevši od E. Durkheima, K. Marxa i M. Webera pa do suvremenih zastupnika ideje društva bez religije kao npr. S. Acquavive - nagovješćivali i očekivali kako će u procesima modernizacije religija najgore proći. Međutim, ona je ipak, smatra Mardešić, pronašla načine kako izići iz skrovišta, iz društvenih niša, i kako izići u javnost. Na to je na poseban način upozorio Th. Luckmann govoreći o nevidljivoj religiji. On će biti među rijetkima koji u modernitetu koji je promovirao „racionalnost društvenih odnosa, oslobođenje ljudske osobe, znanost u stalnom razvitku i društvo u nezaustavljivu pokretu, pluralizam izbora i ponuda, medijsku povezanost cijeloga svijeta”² nije vidio glavnog istrebljivača religije. I to stoga što u Sjedinjenim Američkim Državama kao najmodernijoj državi i najrazvijenijoj demokraciji u svijetu nije bilo, kao na primjer u Europi koja se učila demokraciji, sukoba između moderniteta i religije. Sličnu ocjenu takvoga socioreligijskog stanja dat će i José Casanova, španjolsko-američki sociolog religije, koji u svojoj knjizi *Europski strah od religije*³ navodi da za Europu nisu problem religije kao takve, niti njihov broj, niti svjetonazori koje one zastupaju, nego shvaćanje da samo sekularna društva mogu biti demokratska društva. On, naime, drži da je u Europi riječ o „vjerskoj borbi između sekularnih europskih elita i njihovih religioznih građana”, što je, smatra Casanova, u odnosu na američku perspektivu „nešto posve neshvatljivo”. Naime, kontinuitet postojanja jednakog

¹ Karl Gabriel, Rückkehr der Religionen oder fortschreitende Säkularisierung, *Islam 2020. Szenarien für den gesellschaftlichen Dialog zwischen Christen und Muslimen*, Stuttgart-Hohenheim, 17. - 19. 11. 2006. Akademie der Diözese Rottenburg-Stuttgart, Stuttgart, 2006. Također: http://downloads.akademie-rs.de/interreligoeser-dialog/061117_gabriel_religionen.pdf, pristupljeno 2. prosinca 2016.

² Željko Mardešić, Religija u modernitetu, *Crkva u svijetu* 38 (2003.) 2, 175.

³ José Casanova, *Europas Angst vor der Religion. Berliner Reden zur Religionspolitik*, Hg. von Rolf Schieder, Berlin University Press, Berlin, 2010.

broja vjernika u SAD-u, ali i vjerskih zajednica istodobno, unatoč svim procesima modernizacije, potvrda je, smatra Casanova, da jedno društvo može istodobno „biti i religiozno i moderno”, čime se, u odnosu na druge svjetske kulture i svjetske religije, SAD pojavljuju kao normalan slučaj pa se zapadnoeuropski racionalizam, koji bi trebao biti uzor ostatku svijeta, pojavljuje kao poseban vlastiti put u novo postsekularno društvo.

Međutim, europski modernitet nije sa sobom donosio samo svjetovnost, europska društva nisu modernizacijom postala društva ispražnjena od religije. On je, smatra Mardešić, istodobno davao poticaje „na buđenje i širenje religioznosti u krilu te iste svjetovnosti” i, prema riječima sociologinje D. Hervieu-Leger, u određenom je vremenu umjesto *svjetovnoga* počeo proizvoditi *sveto*. Odnosno, krajem 20. stoljeća pokazalo se da procesima modernizacije ne odgovaraju uvijek „jednaki oblici i razine sekularizacije”. Jer, smatra Mardešić, modernizacija ne vodi uvijek sekularizaciji.

Kako je već rečeno, unatoč očekivanjima nekih sociologa, modernizacijski procesi nisu doveli samo i isključivo do sekularizacije i slabljenja uloge religije u modernim društvima, nego su oni krajem 20. stoljeća umjesto nastavka slabljenja religije ili ostvarenja ‘sna’ o njezinu nestanku doveli i do *desekularizacije*, zapravo do povratka religije u društvo. A to znači da ‘statistički pad’ broja nominalnih članova crkava ni u kojem slučaju nije bio činjenični odraz stvarnoga nestajanja religije i religijskoga.⁴ Bilo je vidljivo da se povećavao broj onih koji su tražili utočište u religijskome (ne samo u kršćanskom), što je upućivalo na zaključak da je tu ponajprije riječ o tome da se religije nalaze u procvatu, u usponu⁵ i da iznova počinju u bitnome utjecati na mnoga, posebno ekonomska i politička zbivanja u suvremenim društvima.

Ne čudi stoga, smatra Habermas, što religija u partikularnim nacionalnim javnostima dobiva sve više na značenju.⁶ A to se, prema njemu, ne prepoznaje po tome što su, zahvaljujući medijima, vjerske zajednice dobile mogućnost predstavljati same sebe, nego u tome što vjerske zajednice sve više nastoje sudjelovati u političkome životu sekularnih zemalja. Temeljem činjenice da su vjerni-

⁴ Friedrich Wilhelm Graf, *Die Wiederkehr der Götter. Religion in der modernen Kultur*, C. H. Beck Verlag, München, 2004.

⁵ Peter L. Berger, *The Desecularization of the World: Resurgent Religion and World Politics*, Ethics et Public Policy Center, Washington D.C., 1999.

⁶ Jürgen Habermas, *Wie viel Religion verträgt der liberale Staat?*, *Neue Züricher Zeitung* od 6.8.2012., na: <http://www.nzz.ch/wie-viel-religion-vertraegt-der-liberale-staat-1.17432314>, pristupljeno 15.10.2016.

ci dio političke javnosti, sasvim je opravdano očekivati da će one sve više preuzimati ulogu onih udruga i zajednica koje su do sada interpretirale društvenu zbilju. I ne samo to, one time dobivaju još jednu zadaću: prevoditi religiozne vrijednosti i sekularne svjetonazore jedne u druge. Uz to, njihova je zadaća, o čemu je neprestano govorio i Mardešić, temeljne odrednice pravne države i demokracije uključivati, uvrščivati u kontekst svojih religioznih uvjerenja. Može se reći, navodi Habermas, da je Katolička Crkva to provela Drugim vatikanskim koncilom.

Specifičan geopolitički položaj Hrvatske i Bosne i Hercegovine utjecao je ne samo na karakter religioznosti ljudi koji žive na tim područjima na kojima se susretalo i susreće se pet velikih religijskih kultura: katolicizam, pravoslavlje, protestantizam, islam i židovstvo, nego i na odnose vjerskih zajednica kako međusobno tako i na njihove odnose prema društvenim i političkim prilikama koje su vladale na tom području. U tom kontekstu treba gledati i međusobne odnose Katoličke Crkve i Srpske pravoslavne Crkve, jer je kroz te odnose svaka od njih ostavljala na tom području „svoj osobiti biljeg”, što je osobito utjecalo na specifičan tip religioznosti koji se razvijao na tom području.⁷

Polazeći od takvoga činjeničnog socioreligijskoga stanja, ali i veoma jasnoga Mardešićevog stava da nesretni „brak’ između religije i politike uvijek završava nepovoljno za religiju” i da je slijedom toga „od svih saveznika, religiji najopasniji upravo politika”, autor će tražiti odgovor na pitanje je li se kršćanstvo u obje svoje konfesije: katoličanstvu i srpskome pravoslavlju uspjelo oduprijeti ‘zovu politike’ i sačuvati se za obavljanje isključivo i samo ‘religijskih funkcija’, posebno kad je riječ o pomirenju dvaju naroda.

1. RELIGIJA I ‘POLITIČKA RELIGIJA’ – IMA LI RAZLIKE?

Već na početku svoga teksta „Političke religije i mirotvorstvo”⁸ Mardešić sasvim jasno kaže da mi zapravo ni nakon dva stoljeća rasprava, počevši od prosvjetiteljstva pa do danas, nismo uspjeli sasvim jasno odrediti „zadnje značenje i istinsku bit religije” niti razjasniti pojmove koji su u neposrednoj vezi s njezinim postojanjem i trajanjem u povijesti ljudskoga roda. Zapravo, mi do danas nemamo sasvim jasnu definiciju religije, što potvrđuje i Hubert Kno-

⁷ Usp. Jakov Jukić, Teorije ideologizacije i sekularizacije, u: Ivan Grubišić (ur.) *Religija i sloboda*, IPDI-centar Split, Split 1993., 11-65.

⁸ Željko Mardešić, Političke religije i mirotvorstvo, *Crkva u svijetu* 33 (1998) 4, 408-415.

blauch⁹ koji kaže da je sâm pojam *religija* „netočan i višestruk” jer se zbog činjenice da njegovo značenje (čašćenje transcendentnih sila, nauk o božanskome i ispovijed vjere ljudi kao i s time povezanе skupine i organizacije) nosi pečat zapadnoeuropske kršćanske tradicije, neki religijski sustavi, kao npr. budizam, ne mogu nazvati religijom. No to ne treba čuditi jer, navodi Mardešić, takvu sudbinu neodređenosti zbog općenitosti dijele „gotovo svi opći pojmovi: ljubav, dobro, zlo, umjetnost, znanost, duh i misao” u koje smo kao i u religiju „življenjem duboko upleteni”.¹⁰

Polazeći od činjenice da je religiju – „kao posebnu ideju i način življenja” - bilo teško odrediti, ona je, smatra Mardešić, u određenim povijesnim, društvenim i političkim okolnostima mogla „igrati vrlo različite ili čak posve oprečne uloge”, mogla je biti jednom „sredstvom pobune i osporavanja postojećeg stanja”, a drugi put „sredstvom utjehe, otupljivanja nezadovoljstva i pasivnosti, slabljenja pobune i osporavanja”. Zapravo, zavisno od okolnosti, njome su se za ostvarivanje svojih ciljeva koristili ponekad siromašni i odbačeni, a ponekad bogati i moćni, čemu posebno svjedočimo i u naše vrijeme.

Ipak, potrebno je poći od toga da je religija u Luhmannovu razumijevanju njezine funkcije¹¹ igrala i igra „mnogostruke uloge” i ispunjavala i ispunjava „višestruke funkcije”. Zanimljivo je, smatra Mardešić, da je religija uz mnoštvo uloga koje su bile korisne za ovovremene ljude igrala ponajviše ulogu zabašurivanja onoga što su ljudi radili, odnosno ulogu ideologizacije onoga što je bilo ili što je trebalo biti učinjeno. Zapravo, zahvaljujući svojoj teološkoj retorici i ‘obrednim svečanostima’ ona je u povijesti veoma često igrala ulogu „obrazine ili maske” i time „pokrivala” i „skrivala” scenarij nereligiozne ili potpuno svjetovne koristi.¹² U tom smislu religija je postala jedna od najteže raspoznatljivijih maski uopće, a posebno u ratnim sukobima, u kojima je bila jedan od najvažnijih čimbenika „društvene integracije i ratoborne kohezije u zajednici” pa je stoga „religijsko nadahnuće - krivog usmjerenja - nerijetko bilo ubojitije sredstvo u borbi protiv neprijatelja nego samo vatreno oružje”.¹³

Međutim, naglašava Mardešić, religije su tijekom cijele povijesti svoga trajanja ispunjavale i onu drugu stranu, koja ih u bitnome i određuje, a koju čini samilost prema svim živim bićima, „koja se iskazuje kao: pomoć bližnjemu, oprost neprijatelju, zauzetost za

⁹ Usp. Hubert Knoblauch, *Sociologija religije*, Demetra, Zagreb, 2004.

¹⁰ Ž. Mardešić, *Političke religije i mirotvorstvo*, 408.

¹¹ Usp. Niklas Luhmann, *Funktion der Religion*, Suhrkamp Verlag, Frankfurt, 1977.

¹² Ž. Mardešić, *Političke religije i mirotvorstvo*, 410.

¹³ *Isto*, 410.

slabe i nevoljne, sućut prema bratu u slabostima".¹⁴ Naime, ljudi su se u dugoj povijesti čovječanstva znali veoma često koristiti religijskim dobrima u svrhu zaključivanja mira između zaraćenih strana, ali su isto tako znali iz tih religija uzimati samo ono što bi im u danim okolnostima (po)služilo za ostvarivanje njihove ponajviše političke prevlasti nad drugima. Stoga Mardešić „taj svjetovni mehanizam koji obavlja samovoljni odabir unutar religijskoga polja i izabire samo ono u religiji što mu koristi u svjetovnim sukobima - ideološkim, političkim i gospodarskim - protiv drugih" naziva „političkom religijom ili religijskom politikom".¹⁵ Takva religija u Mardešićevu razumijevanju ne može nikada donijeti neko opće dobro, jer je ona tada najvećim dijelom 'čisti fanatizam', neka vrsta 'sakralnoga ludila' koji potencira nasilje, a ono je opet najkorisnije politici. On smatra da nema religije koja u svojoj povijesti nije u nekome vremenu poprimala prizvuk političke religije pa stoga ni jedna od njih ne može za sebe reći „da je posve čista i nevina".

Da bi se religiju uvuklo u paradigmu obrane od izvanjskog ili pak unutarnjeg neprijatelja, govorilo se i govori također i danas kad je riječ o prijetnji opstanka neke etničke skupine ili zajednice, a koja (priča) ponekad može biti potpuno „izmišljena ili čak podmetnuta", sve kako bi se iz religija izvuklo ono što je u danim okolnostima ono što se najviše traži i očekuje: što veću ubojitost i što luđu hrabrost, a njih može probuditi samo religijski fanatizam i bezobzirni fundamentalizam.¹⁶

Temeljem te analize Mardešić zaključuje: obveza hrvatskih vjernika je dvostruka: kao članovi društva trebaju se zalagati za demokratizaciju i modernizaciju, a kao kršćani tražiti koncilska i biblijska rješenja. Bez tog napora, nema ništa.¹⁷

2. KOJIM PUTEEM DO POMIRENJA?

*Samim napadom na zlo ne raste nikada dobro.*¹⁸

Prilike u Hrvatskoj, ali i u drugim europskim zemljama pokazuju da vjerske zajednice svojim javno iznesenim stavovima utječu

¹⁴ Isto, 411.

¹⁵ Isto, 411.

¹⁶ Isto, 411.

¹⁷ Željko Mardešić, *Rascjep u svetom. Sjećanje na Drugi vatikanski koncil*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2007., str. 201.

¹⁸ Željko Mardešić, *Politički katolicizam i izvorno katoličanstvo, Nova prisutnost 1* (2003.) 1, 17.

na ponašanje ljudi i na njihovo donošenje odluka. Ipak, u posljednjem ratu nije bilo sukoba zbog nauka nekih temeljnih kršćanskih dogma, nego zbog velikosrpskoga zauzimanja, okupiranja životnog prostora. Sakralni obredi nisu imali uopće onu ulogu koju su imali u vrijeme socijalističke vlasti. U vrijeme rata i poraća služili su za oplakivanje žrtava. Međutim, religije su u rat bile uvučene ponajviše na razini religijskih simbola. I integracija društva obavljala se pomoću i preko njih. Bilo je to vidljivo na vojnicima zaraćenih strana: u pravoslavaca su bili križevi, kod katolika krunice, a kod muslimana zelena boja. Obrazloženje za to Mardešić nalazi u činjenici da drugih, ideologijskih simbola nije bilo. Sve je preko noći nestalo, od zvijezde petokrake, crvene boje, srpa i čekića, Titovih slika i slika revolucionara, do revolucionarnih, borbenih pjesama. Ljudima su bili potrebni integracijski znakovi. Ne treba stoga čuditi što su u tome ratu najvažniji ciljevi rušenja bile crkve i džamije, a sve da bi se uklonilo sjećanje na postojanje. U tom rušenju je, navodi Mardešić, bila na djelu iskrivljena magijska 'logika' (ako srušiš crkvu ili džamiju, srušio si srž neprijateljskog identiteta), koja se skrivala „iza zle strategije uporabe religije u svjetovne koristi i svjetovne prednosti.¹⁹ U ratu nije bilo vremena ni mjesta ni za religijski nauk ni za religijski obred, nego samo za religijski simbol.

Hrvatska i Bosna i Hercegovina pripadaju skupini zemalja istočne i srednje Europe koje su 45 godina svoje povijesti provele pod komunističkom vlašću i u kojima su religija i Crkva desetljećima sustavno potiskivani.²⁰ Tek pojavom sekularizacije koja je na ove prostore ponešto zakasnila i koja je bila dominantno uvjetovana ekonomskim i političkim promjenama, prodor građanskih sadržaja i svega onog što modernost nosi sa sobom, migracije stanovništva u gradove, jačanje utjecaja masovnih medija, jačanje potrošačkog mentaliteta i individualizma, zakoni tržišne ekonomije, postupno slabe elemente kolektivizma u društvu i unutar Crkve, pa tako dolazi i do opadanja religioznosti,²¹ ali i ateističke ideologiziranosti.

U svome izlaganju *Neke redukcije integracijskih ovlaštenja* podnesenom na Međunarodnome znanstvenom skupu „Vjerske zajednice u Hrvatskoj u procesu integracije hrvatskog društva”, održanom u Splitu od 24. do 26. travnja 1997., Mardešić će istaknuti da je reli-

¹⁹ Ž. Mardešić, *Rascjep u svetom*, str. 189.

²⁰ Ankica Marinović – Ivan Markešić, *Vjerske zajednice u Hrvatskoj pred europskim izazovima*, u: V. Puljiz – S. Ravlić – V. Visković (ur.), *Hrvatska u Europskoj uniji: kako dalje?*, Centar za demokraciju i pravo Miko Tripalo, Zagreb, 2012., 349-372.

²¹ Usp. J. Jukić, *Teorije ideologizacije i sekularizacije*, 64.

gija na području jugoistočne Europe bila stoljetni i povlašteni čimbenik društvene integracije. To se na osobit način pokazalo posebno u povijesti hrvatskoga naroda. Naime, društvena integracija uvijek se i nepreskočivo pojavljivala kao neizostavna posljedica zajedničkog življenja religije.²² Međutim, u predmodernim i nerazvijenim društvima religije su igrale i igraju veoma važnu ulogu; one ispunjavaju javnu funkciju moćnih i jedinih političkih ideologija.

No ono što je Mardešića zanimalo jest sljedeće pitanje: kolika je na hrvatskim prostorima bila integrativna moć religijskog nauka, a kolika pak religijskog obreda pa potom i religijskog simbola. U tekstu „Religijske integracije i uloga pomirenja” Mardešić, koji je ohrabren koncilskim odrednicama kršćanstva, iznosi podatak da se danas više govori o integraciji, iako je pojam nov, negoli o pomirenju, koji se od davnine ustalio.²³

Kad je riječ o nauku i vjerovanju, poznato je da su oni „pravno oblikovani i normirani, i da kao takvi, gotovo nepromjenjivi, okupljaju i čuvaju zajednicu na osobit i čvrst način”, pa bi stoga svatko tko bi drukčije ili krivo učio ili mislio, slabio koheziju skupine.

No ono što vrijedi za nauk, ne vrijedi za obred, za kult. On postaje prvi i najučinkovitiji čimbenik integracije u društvu, koji ponajbolje pospješuje jedinstvo, okupljenost i povezanost zajednice - obitelji, roda, plemena ili naroda.²⁴ Zapravo, integracijska funkcija kršćanstva na našim prostorima, a posebno, rekao bih, katoličanstva i pravoslavlja, došla je daleko više do izražaja kroz svečanosti obreda i očitovanje simbola negoli spoznajom i poznavanjem nauka.²⁵ A to se u novije vrijeme pokazuje u vidu pučkoga katolicizma, u masovnim obrednim skupljanjima, brojnim hodočašćima, slavljenjima crkvenih blagdana i nacionalnih obljetnica, pohodima proštetištima i svetištima, marijanskim pobožnostima i nacionalnim zaštitnicima, a mnogošto od toga nalazimo i u srpskome pravoslavlju. Mardešić navodi da je u tom vremenu, u tom socijalističkom okruženju glavno bilo pokazati moć i broj te snagu i rasprostranjenost kršćanstva. Na tim skupovima koje je krajem osamdesetih godina organizirala Katolička Crkva i u Hrvatskoj i u Bosni i Hercegovini dominirala su ne samo religijska, kršćanska obilježja (križevi, kipovi, procesije) nego i nacionalna hrvatska obilježja (grbovi, zastave, stra-

²² Ž. Mardešić, Rascjep u svetom, 174.

²³ Usp. Željko Mardešić, Religijske integracije i uloga pomirenja, u: I. Grubišić – S. Zrinščak (ur.), *Religija i integracija*, Institut društvenih znanosti 'Ivo Pilar' Zagreb, Zagreb, 1999., 57-79.

²⁴ Ž. Mardešić, Rascjep u svetom, 180.

²⁵ *Isto*, 187.

nački skupovi), a sve da bi se iskazala opreka prema nekim kršćanstvu stranim ideologijama, posebno komunističkoj.

Ipak, smatra Mardešić, potrebno je navesti da su kršćani u tom vremenu na razini nauka vodili srdačan dijalog s ateistima, a na razini obreda nepomirljivo se opirali vladajućem društvenom poretku, zapravo obredom je iskazivano potpuno neslaganje s tom ideologijom.²⁶ Neprijeporna je, međutim, istina da vjerske zajednice mogu odigrati jednu od glavnih ulogu u procesu stvaranja povjerenja među građanima, u procesu pomirenja, posebno nakon teških ratnih iskustava u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini. Međutim, Mardešić drži da će u društvima koja su jače i snažnije integrirana - a u takva društva moglo bi se ubrojiti posebno ona nastala raspadom bivšega socijalističkog sustava, dakle i hrvatsko i bosanskohercegovačko -, „mogućnosti za pomirenje biti slabije i manje”, svejedno je li riječ, kako on kaže, „o svjetovnim ideologijama ili naopako shvaćenim religijama”. Jer i svjetovna ideologija i naopako shvaćena religija mogu biti, i veoma često se pojavljuju, kao najveće prepreka pomirenju. Međutim, religije mogu postati i čimbenici pomirenja, ukoliko se usmjere na svoju izvornu čistoću. U slučaju da se to dogodi, opala bi žestina integracijskih procesa, a povećala bi se težnja k otvaranju, popuštanju, prekidanju sukoba i snošljivosti. Otvorili bi se i putevi za uspostavu pomirenja. Mardešić navodi dva takva puta:

- Prvi put pomirenja vodi kroz demokratizaciju društva i vladavinu prava, zaštitu ljudskih prava, ustroj demokratskih procedura, povećanje blagostanja, rast prostora društva i opadanje utjecaja države.²⁷ U tom smislu, smatra on, vjernici bi trebali ponajviše poduprijeti unaprjeđenje modernizacije i demokratizacije društva, jer u protivnome rade „za nazadak, siromaštvo, nerad, sukobe i mržnju”.
- Drugi put je onaj kojim bi trebale ići religije, a time i kršćanstvo u svoje dvije konfesije u Hrvatskoj: katoličkoj i pravoslavnoj. I to stoga što su izravno pozvane raditi na tome. One su, smatra Mardešić, nositelji unutarnjeg mira, a preko njega i onoga vanjskog. Sve to ih obvezuje na ekumenizam, na dijalog, na pomaćanje u pomirenju.²⁸

²⁶ *Isto*, 188.

²⁷ *Isto*, 200.

²⁸ Međutim, kad je riječ o pomirenju u Hrvatskoj i ulozi Katoličke Crkve u tom procesu, Mardešić izrijekom kaže da je radi postizanja pomirenja potrebno imati koncilsku Crkvu. Jer, bez nje neće ništa ići pa ni onda kad se plemenito postupa. U tom smislu Crkva dobrih ljudi treba zamijeniti Crkvu činovnika, ustanova i svjetovnih nostalgija. A kao plod našeg obraćenja iz pretkoncilskog u koncilsko

No, o tome jesu li ne samo crkvene hijerarhije Katoličke Crkve i Srpske pravoslavne Crkve toliko produhovljene da je moguće razbiti dosadašnje religijsko-konfesionalne okove kako bi napokon, nakon tolikih ratova i međusobnog nepodnošenja, započeo proces pomirenja, nego i njihovi vjernici spremni na izgradnju demokratskoga društva i, barem kad su katolici u RH i BiH u pitanju, spremni prihvatiti postulate koncilske Crkve, pisao sam u tekstu „Ima li u našim ‘starim crkvama’ nove duhovnosti da se pokrenu procesi pomirenja”.²⁹ Zapravo, postavlja se pitanje: žive li današnji kršćani u Hrvatskoj, Bosni i Hercegovini i Srbiji prema životnom modelu *fuga mundi* (bijeg iz svijeta) kako se ne bi osobno angažirali u stvaranju uvjeta pomirenja ili su se spremni angažirati i preuzeti odgovornost za ostvarenje jedne od najvažnijih kršćanskih zapovijedi: *na ostvarenje zapovijedi ljubavi?* Snagu kršćanske (katoličke i pravoslavne) duhovnosti bit će moguće osjetiti ukoliko u tim procesima htjednu sudjelovati predstavnici obiju crkava: Katoličke Crkve i Srpske pravoslavne Crkve.

Bilo bi, stoga, veoma važno da se među duhovnicima obiju crkava može naći upravo onih pojedinaca koji će imati duhovne snage ne samo preskočiti nego i (s)rušiti krute konfesionalno-nacionalne granice, posebno kada je riječ o traženju i davanju oprost za zločine koje su pripadnici njihovih crkava učinili drugima, kao i prihvaćanju isprike za zločine koje su pripadnici druge kršćanske konfesije počinili nad pripadnicima njihove Crkve. Unatoč činjenici da je uistinu teško sresti nekoga od ‘crkvenih duhovnika’ iz ovih dviju crkava koji bi u duhu sociološki shvaćene duhovnosti kao čimbenika društvenih promjena nastupio na ovakav način. Stječe se dojam da su vjerske zajednice na ovim prostorima previše ograđene snažnim i neprobojnim religijsko-nacionalnim granicama i ogradama i da su gotovo nezamjetljivi proplamsaji jedne nove duhovnosti, koja bi dovela do ‘relaksiranja’ društvenih, ali i političkih odnosa između već navedenih dviju vjerskih, ali i etničkih skupina.³⁰

Ako bismo, međutim, toliko željen i potreban proces pomirenja nakon prošlih ratova promatrali sa stajališta trenutne kršćanske

kršćanstvo, doći će i pomirenje. Na kraju zaključuje: obveza hrvatskih vjernika je dvostruka: kao članovi društva trebaju se zalagati za demokratizaciju i modernizaciju, a kao kršćani tražiti koncilska i biblijska rješenja. Bez tog napora nema ništa. Ž. Mardešić, Rascjep u svetom, 201.

²⁹ Ivan Markešić, Ima li u našim ‘starim crkvama’ nove duhovnosti da se pokrenu procesi pomirenja, u: Miloš Nemanjić - Dragoljub B. Đorđević, *Duhovnost i treće doba u Srbiji*, Gerontologija, Beograd, 2015., 27-40.

³⁰ *Isto*, 38.

duhovnosti naših dviju kršćanskih konfesija, ubrzo bismo došli do zaključka da te duhovnosti kao etnokategorije gotovo i nema, jer su pomaci veoma mali. Gotovo nezamjetljivi. Istina, o oprostima se u obje Crkve neprestano govori, ali bez opipljivijih rezultata.³¹

3. VJERSKE ZAJEDNICE U BiH I 'TEKOVINE' ZADNJEGA RATA U NJOJ

Religija može služiti, služila je i služi mnogočemu što nije religiozno, što u društvu i u životu pojedinaca može igrati značajku ulogu i što može ispunjavati višestruke pa i one svjetovne funkcije, o čemu su u svojim djelima govorili kako Niklas Luhmann (*Funkcija religije*)³² tako i Robert Bellah (*Civilna religija*).³³ No ono što će religiju učiniti lažnom jest, kako kaže Mardešić, njezino hinjenje religioznosti, zapravo njezino bavljenje politikom, 'njezino skrivanje iza obličja svetoga i onostranoga'.³⁴ Tu Mardešić kao primjer političke zlouporabe religije, npr. u gospodarske svrhe, navodi križarske ratove, u kojima je, ne uzimajući u obzir iskrene nakane nekih kršćana da idu osloboditi Isusov grob, maska religije dobro skrivala prizemne i zemaljske interese, bezbožno nasilje i grijeh smrti bližnjih, pa je u tom sklopu „oslobođenje Kristova groba bilo varka i zamka, a istinski interes nalazio se u trgovini, osvajanju i pljački”.³⁵

No nije se samo u tom razdoblju religija koristila radi postizanja svjetovnih ciljeva. Moglo bi se reći, kazano Mardešićevim riječima, da je povijest ratovanja veoma često i 'povijest zlorabe religije u poticanju mržnje i neprijateljskih raspoloženja'. Međutim, nije to samo povijest ratovanja nego i moderna poslijeratna tumačenja ratnih zbivanja. U svrhu potvrde te teze ne trebamo ići daleko u prošlost. Ovdje je potrebno ukazati na primjerice opetovanu zlorabu religije u srpskopравoslavnome tumačenju zbivanja u zloglasnome ustaškom logoru Jasenovac u vrijeme trajanja ustaškog režima (1941. - 1945.), a što se (zloraba religije) u najnovije vrijeme reli-

³¹ Isto, 38.

³² Usp. Niklas Luhmann, *Funktion der Religion*, Suhrkamp Verlag, Frankfurt a. M., 1977.

³³ Usp. Robert N. Bellah, *Civil Religion in America*, *Dædalus - Journal of the American Academy of Arts & Sciences* 96 (1967.), 1-21; na: http://www.robertbellah.com/articles_5.htm, pristupljeno 10. prosinca 2016.

³⁴ Željko Mardešić, *Političke religije i novo mirotvorstvo*, *Crkva u svijetu* 33 (1998.) 4, 410.

³⁵ Isto, 410.

gijski legitimiralo u srpskopравoslavnom opravdavanju nastanka Republike Srpske kao 'dara Božjega', a da pri tome nositelji visokih crkvenih služba u SPC-u nisu uzimali u obzir množinu zločina koje su i mnogi pripadnici SPC-a počinili kako tijekom Drugoga svjetskog rata tako i u vrijeme posljednjega, Domovinskog rata, i to ne samo u Hrvatskoj nego i u Bosni i Hercegovini i na Kosovu.

Međutim, ovdje nije samo riječ o srpskopравoslavnoj sakralizaciji zločina i na zločinu stvorene političke i teritorijalne tvorbe pod nazivom *Republika Srpska*, nego i o stavu nekih katoličkih i hrvatskih pojedinaca iz crkvene i političke hijerarhije prema toj činjenici. Kao zoran primjer neka posluže zbivanja oko i nakon prošlogodišnje Svete arhijerejske liturgije u povodu *Dana i krsne slave Republike Srpske – Svetog arhidakona i prvomučenika Stefana* – održane u povodu Dana Republike Srpske 9. siječnja 2016. godine u Sabornoj hramu Krista Spasitelja u Banjoj Luci. Tom prigodom je patrijarh svesrpski Irinej izjavio „da Republika Srpska danas slavi svoj rođendan i da je utemeljena na Istini i Božijoj pravdi” te pozvao srpski narod i srpske predstavnike na jedinstvo, kazavši „da srpski narod slavi Gospoda i Republiku Srpsku Bogom blagoslovenu i blagodašću Božijom osvećenu, što garantuje njen život i budućnost” (SRNA).³⁶

³⁶ SRNA/Nezavisne novine, „Irinej: Republika Srpska je postavljena na krvlju i kostima svetih mučenika”, na: Banjaluka.net od 09. 1. 2016., <http://banjaluka.net/irinej-republika-srpska-je-postavljena-na-krvlju-i-kostima-svetih-mucenika/>, pristupljeno 15. 10. 2016.

„Danas Republika Srpska, utemeljena na istini Božijoj, na pravdi Božijoj, slavi svoj rođendan, veliki dan, ne samo za vas, braćo i sestre, veliki dan za ceo srpski narod, i onaj koji je ostao u otadžbini i onaj koji je otišao silom prilika u svet i danas oni sa nama svima i sa svima vama slave Gospoda, slave Republiku Srpsku, Bogom blagoslovenu, blagodaću Božjom osvećenu. I to je ono što garantuje njen život, njenu budućnost i budućnost njenog naroda. Znamo mi danas da, kao što su nekada fariseji škrgutali zubima na arhidakona Stefana kada im je prigovorio istinu, Božiju istinu, i danas mnogi škrgući zubima na Republiku Srpsku, ali uzalud im to škrgutanje. Ako Gospod blagoslovi narod, naslednike onih koji su položili živote svoje, i ova Republika je postavljena na krvi svetih mučenika, na kostima svetih mučenika, a sve što je postavljeno na pravdi, na istini, na krvi za pravdom i za ime Božije, to je večno i neprolazno. To Gospod podupire svojim prstom. A sve ono što Gospod podupire nikakva sila ovoga sveta ne može se odupreti tome. Nije uzalud sveti apostol Pavle rekao: 'Ako smo mi sa Gospodom - a verujemo da je ovaj narod sa Gospodom - ko će protiv nas'. Zato se molimo Gospodu, da Gospod blagoslovi narod Republike Srpske, da Gospod blagoslovi narod Srbije, srpski narod, ma gde se on nalazio, jer je to sveti narod, mučenički narod, narod koji je postradao za ime Hristovo. A takva žrtva ne može nikada izgubiti vrednost i cenu, ne samo pred Bogom, nego i pred ljudima. Zato se molimo Gospodu, da Gospod blagoslovi Republiku Srpsku, Republiku svetoga Save, Republiku srpskoga naroda. I oni temelji na kojima je ona postavljena neka budu čvrsti da izdrže sva iskušenja veka ovoga i sveta ovoga. A Gospod je

Rekao je da i danas mnogi „škrguću zubima” na Republiku Srpsku, ali im je uzaludno to škrgutanje „sve dok Gospod blagoslovi narod – nasljednike onih koji su položili svoje živote za Republiku Srpsku”. Uostalom, smatra on, „Republika Srpska je postavljena na krvlju i kostima svetih mučenika, pa stoga sve što je postavljeno na krvlju i istini i za ime Božije jest vječno i neprolazno” te nikoga ne treba čuditi „da srpska crkva zato moli Gospoda da blagoslovi narod Republike Srpske, Srbije i sveukupan srpski narod, ma gdje se on nalazio, jer je to sveti narod koji je postradao za Hrista”³⁷ (SRNA).

Mjesec dana kasnije, 8. veljače 2016., na tu izjavu srpskopравoslavna patrijarha Irineja reagirao je u ime Biskupske konferencije Bosne i Hercegovine (BK BiH) njezin predsjednik kardinal Vinko Puljić.³⁸ U ovome javno obznanjenom, veoma otvorenom i opširnem, i k tome potpuno iskrenom pismu kardinal je iznio svoje i viđenje ostalih članova Biskupske konferencije Bosne i Hercegovine o ulozi i stvarnome značenju Republike Srpske za Katoličku Crkvu u Bosni i Hercegovini i njezine vjernike tijekom i nakon završetka posljednjega rata u BiH. Iz svega ovdje navedenog, kako iz izjave patrijarha Irineja tako i pisma kardinala Vinka Puljića, vidljivo je da se u postupak traženja pravde i uspostave trajnoga mira u Bosni i Hercegovini nakon počinjenih zlodjela tijekom nedavnoga rata u toj zemlji (1991. - 1995.) umjesto političkih predstavnika dvaju naroda upuštaju najviši predstavnici Katoličke Crkve i Srpske pravoslavne Crkve, koristeći se svetopisamskim tekstovima i nadnaravnim zbiljnostima. Dakle, iako se glavni protagonisti ovih dvaju obraćanja javnosti obilato koriste religioznim postavkama, ostaje ipak gorak okus činjenica da se oni kao najviši predstavnici dviju kršćanskih crkava na ovim prostorima, umjesto zajedničkog susreta i razgovora kako utjecati na političke elite obaju naroda da bi se došlo do međusobnoga pomirenja, do traženja i davanja oprost za počinjene zločine, koriste masovnim medijima kako bi svojim vjernicima pokazali na čijoj strani se nalazi Božja milost.

Iako je ovo kardinalovo pismo trebalo, kako u njemu stoji, pridonijeti „iskrenu kršćanskom dijalogu na ovim prostorima”, čini mi se da će, nakon ovako iznesenih dijametralno suprotstavljenih stavova, do njega teško ikada doći. Posebno stoga što se Srpska

moćniji od svih iskušenja, pa se nadamo da će Republika Srpska napredovati u Gospodu.”

³⁷ *Isto.*

³⁸ Reakcija Biskupske konferencije BiH (Sarajevo, 15. 02. 2016.) na izjave patrijarha Irineja, na: <http://bkbih.ba/tiskaj.php?id=888>, pristupljeno 15. 10. 2016. Cijeli tekst reakcije BK BiH donosimo na kraju članka kao zaseban prilog.

pravoslavna Crkva, svejedno tko joj bio na čelu, neće odreći Republike Srpske. Svojim javno iznesenim stavom da je Republika Srpska „postavljena na krvi svetih mučenika, na kostima svetih mučenika” patrijarh Irinej u cijelosti je sakralizirao sve zločine koje je u svome pismu naveo kardinal Puljić. Za njega, za patrijarha Irineja, članovi srpskih postrojba, od kojih su mnogi članovi Srpske pravoslavne Crkve, u ovome posljednjem ratu u BiH nisu počinili zločine. Oni su činili i počinili Bogu ugodna djela, među koje spada svakako i Republika Srpska.

S druge strane, sve bi ovo što kardinal Puljić navodi u svome pismu, a što je - kad je riječ o masovnim zločinima koje su počinile srpske vojne formacije - uistinu točno, bilo opravdano da se u međuvremenu na hrvatskoj i katoličkoj strani nisu dogodile neke stvari koje u bitnome odudaraju od onoga što kardinal Puljić navodi u svome pismu pisanom u ime Biskupske konferencije Bosne i Hercegovine. Naime, riječ je o sljedećem, o čemu naša javnost treba također znati barem djelić istine:

1. Prvo, sudeći prema oblicima i načinu komunikacije, stječe se dojam da političkome vodstvu Hrvata u BiH, kao i hrvatskome političkom vodstvu u Republici Hrvatskoj, uopće ne smeta Republika Srpska. Tim vodstvima i nije gotovo nikada bilo važno na kojim je zasadama ona nastala; smatrali su je, a i danas je smatraju, ostvarenjem srpskoga državnog sna u BiH, i temeljem toga za sebe traže ostvarenje istog ili sličnog 'sna', posebnog teritorijalno omeđenog hrvatskog prostora, zvanog *Treći entitet*. Polazi se od toga da ako svoj omeđeni suvereni nacionalni prostor u BiH imaju Srbi, zašto ga na isti način ne bi imali i Hrvati. U težnji da to realiziraju, oslonac traže upravo u ljudima koji se nalaze na čelu ove tvorevine koja, prema Puljićevim riječima, nije nastala na Božjoj pravdi, nego na mnogobrojnim zločinima. Nažalost, u tome nitko ni za što ne pita Bošnjake, među kojima ima i onih koji drže da cijela Bosna i Hercegovina treba biti njihova država, država bez hrvatskih i srpskih konstitutivnih nacionalnih identiteta. Svoje 'prirodno pravo' na Bosnu i Hercegovinu temelje na rezultatima posljednjeg popisa pučanstva u BiH (2013.) prema kojemu su oni najmnogobrojnija narodnosna skupina i njihov broj prelazi polovicu ukupnog stanovništva u BiH.

2. Drugo, u povodu proslave 20. obljetnice utemeljenja Republike Srpske, održane 9. siječnja 2012. godine, najviše odličje Republike Srpske: *Orden časti sa zlatnim zracima* primio je jedan od najviših članova BKBiH (njezin ondašnji predsjednik banjolučki biskup dr. sc. Franjo Komarica). Isto odličje u istoj prigodi primio je i ondašnji i sadašnji predsjednik HDZBiH, prof. dr. sc. Dragan Čović. U povodu

istoga jubileja ondašnji predsjednik Republike Hrvatske, prof. dr. sc. Ivo Josipović uputio je brzoglav-čestitku Miloradu Dodiku, predsjedniku Republike Srpske. Međutim, nitko od predstavnika Islamske zajednice u BiH, ni banjolučki muftija, niti od predstavnika bošnjačkih političkih elita nije prihvatio, iako im je bilo nuđeno, predmetno odličje u povodu proslave 20. obljetnice Republike Srpske.

3. Treće, temeljem svega navedenog potrebno je reći sljedeće: najvažniji predstavnici Katoličke Crkve u BiH i najvažniji predstavnici hrvatske politike u BiH i u Republici Hrvatskoj dali su Republici Srpskoj, kakogod je mi zvali, kako političku tako i religijsku legitimaciju. A to znači, političku legitimaciju toj tvorevini dao je kako predsjednik države Hrvatske koja je jamac postojanja entitetski podijeljene BiH, tako i predsjednik najveće hrvatske političke stranke u BiH. Kako biskup Franjo Komarica nije vratio spomenuto sporno odlikovanje, jer ga je, kako sam kaže, primio „u duhu praštanja i pomirenja”³⁹, tada se pismo kardinala Puljića patrijarhu Irineju može smatrati potpuno nepotrebnim. Posebno stoga što je odnos političkih elita u BiH prema sudbini naroda koji predstavljaju ambivalentan: uz njega su kad je potrebno izići na izbore, u drugim životnim situacijama ti ljudi prepušteni sami sebi. Na žalost, uz te elite su također i njihove crkve, i to kako oni koji blagoslivljaju tvorevine nastale na zločinima tako i oni koji pišu nepotrebna pisma.

UMJESTO ZAKLJUČKA

Željko Mardešić, iskreni vjernik, kršćanin, katolik, žarko je želio pomoći Crkvi u Hrvatskoj, a time naravno i Crkvi u Bosni i Hercegovini. Na žalost svih promicatelja koncilске Crkve, on uz sva svoja nastojanja - a nadao se da će vjernici katolici uspjeti uvesti u hrvatsko društvo novi duh „pravednosti, slobode, pomirenja, solidarnosti i obrane siromašnih” - nije uspio pokrenuti neki novi hrvatski „aggiornamento”. Nije to, zacijelo mogao učiniti, jer se ta Crkva, podliježući „nadnaravnosti” i „svetosti” Nacionalnoga i Nacionalne Države, vratila u pretkoncilsko vrijeme, u vrijeme koje omogućuje uljepšavanje svoje, a proklinjanje i sotoniziranje tuđe prošlosti.

Odnosi Katoličke Crkve i Srpske pravoslavne Crkve nisu odavna bili u zategnutijim odnosima kao u ovo vrijeme opterećeno ne samo stavom o Republici Srpskoj nego i o stavu SPC-a prema bl. Alojziju Stepincu i njegovoj ulozi te ulozi Katoličke Crkve u Drugome

³⁹ M. B., Komarica: Primio sam Dodikov orden u duhu praštanja i pomirenja, na: <http://dnevnik.hr/vijesti/svijet/komarica-primio-sam-dodikov-orden-u-duhu-prastanja-i-pomirenja.html>, pristupljeno, 18. 02. 2017.

svjetskom ratu. Koliko je Svetoj Stolici važno imati dobre odnose sa Srpskom pravoslavnom Crkvom u njezinoj ulozi i potpori u stvaranju uvjeta kršćanskoga pomirenja između dva većinski kršćanska naroda – Hrvata i Srba – vidljivo je iz činjenice da je privremeno prekinut postupak kanonizacije bl. Alojzija Stepinca kako bi se o njegovoj ulozi u ratu 1941. - 1945. čulo i mišljenje najviših predstavnika Srpske pravoslavne Crkve.

U dosadašnjoj je povijesti nezabilježen slučaj da jedna crkva - Katolička Crkva - proglašenje svetim veže za mišljenje predstavnika druge, u ovome slučaju za nju šizmatične crkve - Srpske pravoslavne Crkve. Upravo stoga, u ovome radu nije se ni spominjao taj odnos predstavnika Katoličke Crkve i Srpske pravoslavne Crkve u Republici Hrvatskoj posebno u svezi s bl. Alojzijem Stepincem.

Stoga sam, koristeći se Mardešićevim tekstovima, u kojima se on bavi temom pomirenja, kao primjer u traženju i pronalaženju odgovarajućeg puta u postizanju jednoga barem donekle prihvatljivog katoličko-srpskopravoslavnog, odnosno hrvatsko-srpskog pomirenja uzeo stav Srpske pravoslavne Crkve prema Republici Srpskoj kao i reakciju predstavnika Katoličke Crkve u BiH na taj stav.

PRILOG

Reakcija Biskupske konferencije BiH (Sarajevo, 15. 02. 2016.) na izjave patrijarha Irineja

Vaša Svetosti!

U ime Istine, koja nas, kao kršćane, obvezuje da je branimo i promičemo, te u ime iskrene želje da zajedno surađujemo na učinkovitu liječenju još uvijek nezacijeljenih rana iz nedavnoga rata i na izgradnji mironosne budućnosti za pripadnike Katoličke Crkve i Srpske Pravoslavne Crkve i svih naših sugrađana u Bosni i Hercegovini – obraćam Vam se u ime svih članova ove Biskupske konferencije BiH, dobronamjernim pismom s nadom da ćete ga na isti dobronamjerman način prihvatiti, kao potreban doprinos uspješnu otklanjanju najnovijih zbnunjenosti i nesporazuma. Svjesno sam pričekao da prođe određeno vrijeme od događaja na koji reagiram jer želim to učiniti trijezno i pravedno i u skladu s Godinom milosrđa koja je u tijeku u Katoličkoj Crkvi te u skladu s nastojanjem pape Franje koji je svojim posjetom u lipnju prošle godine pokazao posebnu ljubav prema svim ljudima u Bosni i Hercegovini koja je toliko krvarila u nedavnom ratu.

O čemu se radi? Jedan od dva entiteta u Bosni i Hercegovini Republika Srpska proslavio je svoj entitetski praznik „Krsnu slavu i Dan RS-a” 9. siječnja 2016., unatoč presudi Ustavnoga suda Bosne i Hercegovine da je taj Dan, što god to značilo, neustavan. U ovu manifestaciju, koja je uzrok velikim sporenjima u BiH, uključili ste se i Vi, kao vrhovni poglavar Srpske Pravoslavne Crkve. Nakon svete arhije-rejske liturgije u Sabornoj crkvi Krista Spasitelja u Banjoj Luci, Vi ste, kao prvi duhovni vođa SPC-e, svojim izjavama, koje su prenijeli gotovo svi mediji (tiskani i elektronički) u Bosni i Hercegovini i okruženju izazvali kod mnogih naših sugrađana, napose vjernika katolika – ali i drugih vjernika – nevjericu, zgražanje i razočarenje.

U tumačenje u obranu jedne političke i društvene činjenice - entiteta Republika Srpska, koja je dio sadašnjega unutrašnjeg ustroja Bosne i Hercegovine, a koji je dovršenjem krvavoga rata nastao sljedom međunarodnog Daytonskog mirovnog sporazuma - upustili ste se i Vi, kao duhovni otac svih pravoslavnih Srba. Ono što je osobito šokiralo, povrijedilo i iznenadilo mnoge vjernike nepravoslavce, kao i sve druge istinoljubive naše sugrađane, navodimo kako je Vaš glas prenijela RTRS:

„Danas Republika Srpska, utemeljena na istini Božijoj, na pravdi Božijoj, slavi svoj rođendan, veliki dan, ne samo za vas, braćo i sestre, veliki dan za ceo srpski narod, i onaj koji je ostao u otadžbini i onaj koji je otišao silom prilika u svet i danas oni sa nama svima i sa svima vama slave Gospoda, slave Republiku Srpsku, Bogom blagoslovenu, blagodaću Božjom osvećenu. I to je ono što garantuje njen život, njenu budućnost i budućnost njenog naroda. Znamo mi danas da, kao što su nekada fariseji škrgutali zubima na arhiđakona Stefana kada im je prigovorio istinu, Božiju istinu, i danas mnogi škrgući zubima na Republiku Srpsku, ali uzalud im to škrgutanje. Ako Gospod blagoslovi narod, naslednike onih koji su položili živote svoje, i ova Republika je postavljena na krvi svetih mučenika, na kostima svetih mučenika, a sve što je postavljeno na pravdi, na istini, na krvi za pravdom i za ime Božije, to je večno i neprolazno. To Gospod podupire svojim prstom. A sve ono što Gospod podupire nikakva sila ovoga sveta ne može se odupreti tome. Nije uzalud sveti apostol Pavle rekao: ‘Ako smo mi sa Gospodom - a verujemo da je ovaj narod sa Gospodom - ko će protiv nas’. Zato se molimo Gospodu, da Gospod blagoslovi narod Republike Srpske, da Gospod blagoslovi narod Srbije, srpski narod, ma gde se on nalazio, jer je to sveti narod, mučenički narod, narod koji je postradao za ime Hristovo. A takva žrtva ne može nikada izgu-

biti vrednost i cenu, ne samo pred Bogom, nego i pred ljudima. Zato se molimo Gospodu, da Gospod blagoslovi Republiku Srpsku, Republiku svetoga Save, Republiku srpskoga naroda. I oni temelji na kojima je ona postavljena neka budu čvrsti da izdrže sva iskušenja veka ovoga i sveta ovoga. A Gospod je moćniji od svih iskušenja, pa se nadamo da će Republika Srpska napredovati u Gospodu.”

Politički entitet Republika Srpska u Bosni i Hercegovini jest ljudska, a ne Božja tvorevina. To je zacijelo jasno i Vašoj Svetosti. Mi kršćani, poučeni objavljenom Božjom istinom, dobro znamo: Sve što je čovjek stvorio prolazno je i ima rok trajanja; nije vječno niti je neprolazno. To više začuđuju i zbunjuju ovakve izjave Vaše Svetosti, kao vrhovnog autoriteta Srpske Pravoslavne Crkve. Samo je Bog vječan i neprolazan!

Božja istina i pravda. Izjavili ste da je „Republika Srpska, utemeljena na istini Božjoj, na pravdi Božjoj”? Teško da ikome s ovih prostora, a pogotovo Vama, mogu biti nepoznate u nebo vapijuće činjenice koje su u potpunoj suprotnosti s tom tvrdnjom. Budući da pišem u ime Biskupske konferencije BiH, neću navoditi stradanja svih ljudi, iako su ona uistinu velika, nego ću spomenuti samo nekoliko činjenica u vezi sa stradanjima Katoličke Crkve na prostorima današnje Republike Srpske napominjući da su ta stradanja bila još veća jer su se srpske oružane postrojbe, nakon Daytonskog sporazuma, morale povući s pojedinih dijelova Bosne i Hercegovine koji danas pripadaju entitetu Federacije BiH. Dopustite da Vas podsjetim na trogodišnje opsjeđanje glavnoga grada BiH Sarajeva od strana bivše JNA i srpskih oružanih formacija. Sve sam to i osobno proživio zajedno sa svim građanima koji su, bez presude i krivice, kažnjeni na svakodnevno granatiranje, ubijanje iz snajpera, ranjavanje, žeđu, glad, hladnoću...

Prema crkvenim statističkim podacima, s prostora koji danas obuhvaća bosanskohercegovački entitet Republika Srpska nasilno je protjerano iz svojih domova oko 140.000 katolika. Tako je npr. u 15 župa Derventskog dekanata prije rata živjelo gotovo 50.000 katolika koji su tijekom rata u golemoj većini protjerani pa ih je nakon rata ostalo tek oko tisuću.

Posebno je bolna činjenica da su se ubijanja, progoni i oduzimanje ljudskih i građanskih prava nesrpskom stanovništvu, pa tako i katolicima, događali i u onim dijelovima koji su bili sasvim pod kontrolom srpskih vlasti i gdje nije bilo ratnih sukoba. Tako je na području banjolučke općine, u kojoj nije bilo nikakvih oružanih sukoba niti ratnih događanja i u kojoj su apsolutnu vlast imali srpski predstavnici,

a Banja Luka je i moj rodni grad i rodni grad banjolučkoga biskupa Franje Komarice, ubijeno 122 katolika. A više od 90% tamošnjih katolika, te svećenika, redovnika i redovnica, uključujući i majku i najbližu rodbinu biskupa Komarice i moje najbliže, protjerani su iz svojih domova. Sve do sada se najveći broj tih prognanika unatoč njihovom upornom inzistiranju nije uspio vratiti i ostati u svojim župama i na svojoj očevini. Na području prijedorske općine ubijen je 151 katolik, među kojima i tamošnji župnik vlč. Tomislav Matanović i njegovi roditelji. Potpuno nedužnog župnika Matanovića policija Republike Srpske držala je od 24. kolovoza 1995. u kućnom pritvoru odakle su ga u noći s 19. na 20. rujna 1995. odveli policajci Republike Srpske i ubili zajedno s njegovim roditeljima. Pred međunarodnim Domom za ljudska prava u Sarajevu vođen je 1997. godine sudski postupak u kojem je presuđeno da su vlasti Republike Srpske odgovorne za nestanak obitelji Matanović, i da su dužne razjasniti njihov slučaj, što one nisu učinile do danas. Posmrtno ostatke ubijenog župnika vlč. Tomislava Matanovića i njegovih roditelja pronašao je u svome bunaru povratnik Bošnjak (musliman) na lokalitetu Rizvanovići-Bišćani kod Prijedora, tek 2001. godine, i nakon predaje od strane službenih vlasti crkveno i dostojanstveno pokopani na groblju u Prijedoru 24. studenog 2001.

U župi Presnače pokraj Banje Luke policija i vojska Republike Srpske ubili su pa spalili zajedno sa župnom kućom, 12. svibnja 1995. župnika i čuvara biskupijskog svetišta sv. Terezije od Djeteta Isusa vlč. Filipa Lukendu i redovnicu Družbe sestara Milosrdnica sv. Vinka Paulskog sestru Ceciliju Grgić. Svetište je miniranjem potpuno uništeno. Vlč. Ratko Grgić, župnik u Novoj Topoli i duhovnik redovnica Družbe Klanjateljica Krvi Kristove u tamošnjem samostanu, odveden je 16. lipnja 1992. iz župne kuće od četvorice uniformiranih muškaraca te nepoznatog dana i na nepoznatom mjestu ubijen. Jednako uniformirane osobe su sljedeće noći provalile u samostanske sobe te se cijelu noć užasno izivljavali nad tamošnjim redovnicama. Unatoč dosadašnjim brojnim inzistiranjima kod lokalnih vlasti i međunarodnih institucija, još uvijek nisu vraćeni posmrtni ostatci ubijenog župnika, da ga vjernički pokopamo u svećeničku grobnicu, niti su pozvani na odgovornost oni koji su bez ikakva povoda i razloga odveli i ubili župnika.

Vlč. Ivana Grgića, župnika u Ravskoj kod Ljubije, u noći između 7. i 8. studenog 1992. odveli su iz župne kuće vojnici Republike Srpske na kraj župe, na „kipe” rudnika Ljubija i mnoštvom metaka ubili. Preč. Petar Jurendić, župnik u Mrkorjić Gradu, teško je fizički i psihički zlostavljan u lipnju 1992. od lokalnih paravlasti pa je od posljedica podnesene torture preminuo 2. studenog 1992. Vlč. Marko

Šalić, župnik u Dragalovcima, podnio je višemjesečnu užasnu torturu u dobojskom zatvoru od svibnja do kolovoza 1992. te umro od posljedica torture 12. siječnja 1993. U noći između 6. i 7. svibnja 1995. u banjolučkom naselju Petrićevac, policija Republike Srpske ušla je u franjevački samostan i uhitila sve redovnike i redovnice, a vojnici Republike Srpske minirali su i potpuno uništili novoizgrađenu samostansku i župnu crkvu sv. Ante Padovanskog, a samostan spalili, pri čemu se ciljano i potpuno uništilo arhiv župe i samostana. Tijekom torture i paljenja samostana preminuo je osamdesetogodišnji fra Alojzije Atlija. Veći broj drugih svećenika i časnih sestara s područja Banjalučke biskupije i Vrhbosanske nadbiskupije te Trebinjsko-mrkanske biskupije, podnio je razna i mnogobrojna zlostavljanja. Osobite torture doživjeli su u logorima srpske vojske župnici vlč. Zvonimir Matijević, vlč. Stipo Šošić, vlč. Ilija Arlović, fra Ivan Franjić i fra Jozo Puškarić.

Većina katoličkih crkava, samostana i drugih crkvenih objekata u potpunosti su uništeni ili teško oštećeni, a na prste bi se mogle nabrojiti katoličke crkve na prostoru Republike Srpske koje nisu barem djelomično oštećene. Porušene su i opljačkane mnoge tisuće obiteljskih kuća. Posebno tužna činjenica jest da vlasti Republike Srpske tijekom cijelog poratnog vremena nisu ništa poduzele da se brojne ratne nepravde isprave i da se brojni prognani katolici vrate u svoj rodni kraj, što im je jamčio Daytonski sporazum (aneks 7), nego su na razne načine opstruirale njihov održivi povratak i svakako nastojale cementirati nepravdu, koju su učinile tijekom rata. O stanju malobrojnih katolika u Republici Srpskoj u poratnim godinama dovoljno govori činjenica da sam i osobno sa svećenicima, časnim sestrama i malobrojnima vjernicima, 23. travnja 1998. u Derventi doživio fizički napad i višesatno zarobljeništvo kada smo htjeli slaviti Svetu misu u kriпти minirane župne crkve u središtu grada. Mons. Kazimir Višaticki, župnik i dekan u Bosanskoj Gradišci, ubijen je u svojoj župnoj kući 16. studenog 2004., nakon višegodišnjeg boravka u izbjeglištvu.

Za sve spomenute zločine i još puno više nespomenutih teških zločina, koliko je meni poznato, nitko nije osuđen na nekom od sudova Republike Srpske. Naprotiv, istina se uporno prešućuje i iskripljuje. Umjesto žrtava, štite se i pomažu zločinci. A to ne može imati nikakve veze s pravdom i istinom, a ponajmanje s onom Božjom i Božjim blagoslovom. Ovi i mnogi drugi zločini počinjeni su u ime Republike Srpske koja nije „postavljena na krvi svetih mučenika, na kostima svetih mučenika”. Nije riječ o svetim mučenicima nego o mučiteljima i progoniteljima drugih i drugačijih. Zato ta Republika ničim ne nalikuje „arhiđakonu Stefanu” nego upravo onima koji su zatiskivali uši da

ne čuju istinu pa su posegnuli za silom i nasiljem oduzimajući život prvomučeniku Stjepanu koji je istinska slika tisuća prognanih ljudi raznih vjera i naroda na ovim prostorima. Nazivajući „Božjom pravdom” najružasnije zločine, Vaša je Svetost u velikoj pogibelji da na posebno bolan način nanese dodatnu uvrjedu svim žrtvama protekloga, nama nametnutoga rata, svim patnicima, koji su proživjeli razne torture i obespravljenost.

Vaša Svetosti,

Danas prijeti potpuni nestanak katolika na cijelom teritoriju bosanskohercegovačkog entiteta Republika Srpska jer ih sada na tom prostoru živi manje od deset tisuća i to velikim dijelom starijih osoba. To predstavlja samo oko 6 % od ukupnoga predratnoga broja katolika na istom prostoru. Također je, na žalost, smanjen broj članova Srpske Pravoslavne Crkve u bosanskohercegovačkom entitetu Federacija BiH odakle su tijekom rata mnogi prognani i ubijeni. Uništeni su i brojni vjerski objekti. Ubijeni su također i prognani brojni članovi Islamske zajednice u BiH i drugih manje brojnih naroda te srušene džamije i drugi vjerski objekti. Može li biti Božje djelo, Božja istina i pravda da Pravoslavne Crkve nestane u jednom entitetu, a Katoličke Crkve u drugom, a nekih drugih na nekim drugim prostorima i to u istoj zemlji Bosni i Hercegovini? Zar se ne bi svi, a posebno mi kojima je poujereno pastirsko služenje, morali zauzeti za one slabe, nemoćne i obespravljene članove i svoje Crkve i svih drugih ljudi tražeći da se isprave nanesene im nepravde?

U Bosni i Hercegovini odavno je zavládala logika jačega i logika moćne većine dok iza onih manje brojnih, bez obzira o kome riječ, na žalost, nitko ne stoji. Dok te manjine većina pritišće, dotle ih se sjete iz vlastitoga naroda samo onda kada treba prebrojavati njihove žrtve da bi se opravdala nepravda učinjena drugima na nekom drugom prostoru. Zar ne bismo trebali pozivati sve moćnike, pa tako i one iz svoga naroda, da govore i postupaju po istini i pravdi prema svima i da rade na ispravljanju počinjene nepravde? Zar smijemo, pozivajući se na neku nepravdu u prošlosti ili sadašnjosti na ovom ili nekom drugom mjestu, blagoslivljati nepravdu koja se danas čini nedužnim ljudima iz drugih naroda i biti potpora vlastodršcima koji tu nepravdu čine da bi se, pod krinkom ljubavi prema svom narodu, obogatili i gradili svoju vlast na pijesku ovozemaljštine umjesto na hridi Božje pravde? Zar nam ne bi trebalo iznad svega biti važno spasenje njihovih duša koje su, zbog laži i nepravdi koje uporno čine te njihove nespremnosti na kajanje i popravak, u velikoj opasnosti da odu u vječnu propast? Ne pothranjuje li se takvim postupcima ekstremizam

svake vrste i otvara prostor za neku novu nepravdu kada ojačaju (a možda budu i izmanipulirani) oni koji su sada slabiji?

Ljudi u Bosni i Hercegovini puno su prepatili i u prethodnim ratovima i u nedavnom ratu, a i danas pate zbog toga što preko njih svjetski moćnici, ali i neki političari iz susjednih zemalja provode neke svoje uskogrudne interese što mi i ovdašnji ljudi nerijetko krvlju i nestajanjem plaćamo. Uvjeren sam da bi i pravedni mir odavno bio izgrađen da nema onih koji podupiru rušitelje mira i nagrađuju razaratelje ove zemlje, a kažnjavaju žrtve rata. Pokazalo se i uvijek se iznova pokazuje da ima i rušitelja i graditelja, onih koji nam odmažu i koji nam pomažu. Bratski Vas pozivam i iskreno molim da nam pomognete izgraditi istinski i trajan mir među svim ovdašnjim ljudima i narodima, te našim Crkvama i vjerskim zajednicama, koji ne će biti utemeljen na bezakonju i sili jačega, na iskorjenjivanju drugih i drugačijih nego „na istini Božjoj, na pravdi Božjoj”, jer samo takav mir jest u Bogu utemeljen i može imati zdravu i zajamčenu budućnost kakvu svi mi priželjkujemo.

Vašoj je Svetosti dobro poznato ono Kristovo upozorenje iz Matejeva Evandjelja da je uzaludan trud graditeljima koji kuću grade na pijesku (7,26) nepravde i tuđih stradanja! Pomozite nam da izgradimo Bosnu i Hercegovinu kao kuću za sve njezine građane i za sve koji u nju dolaze kao prijatelji i gosti. Stanovnici ove zemlje to doista zaslužuju!

Neka nam svima Gospodin Bog udijeli spremnost na pokajanje i svjetla svoga Duha da budemo doista u službi Njegove Istine, Pravde, Mira i Ljubavi!

Moleći da nam Duh Sveti daruje obilje svoje mudrosti u životu i radu, najiskrenije Vas pozdravljam!

Vinko kardinal Puljić

nadbiskup metropolit vrhbosanski predsjednik BK BiH.”

CHRISTIAN CHURCHES ON THE PATH OF CHRISTIAN RECONCILIATION?

(by example of the relationship between the Catholic Church and Serbian Orthodox Church according to the „attainments” of the last war in Bosnia and Herzegovina)

Summary

Judging by the events in Croatian and Bosnian-Herzegovinian society in the last thirty years, it is possible to notice that the Catholic Church and Serbian Orthodox Church – as two major national sacred systems – have had a significant role in directing not only the social processes but the political as well. However, it is questionable how much good, and how much harm, these and such two politically coloured guidelines have brought to these societies, especially when it comes to building trust and good inter-ethnic, and consequently inter-religious, relationships.

How closely both Churches (the Catholic and Serbian Orthodox) are connected to recent political developments in Croatia and in Bosnia and Herzegovina, especially when talking about the Republika Srpska, the author will show by the example of these two Churches in Bosnia and Herzegovina, relying on Mardešić's texts, and he will try to point out the main paths by which these two Churches should go in order to achieve the desired reconciliation in this area. In the introduction the author briefly describes contemporary social-religious situation in Europe and in Croatia; then he bases his analysis of these relationships on Mardešić's texts about political religion and the ways that lead to Christian reconciliation.

Key words: Željko Mardešić/Jakov Jukić, political religions, modernity, Christianity, Catholic Church, Serbian Orthodox Church, pacifism